

A régiók és autonómiák Európája felé: Skócia és Wales a belső önrendelkezés útján

írta, - Jeszenszky Géza

[1997]Szeptember 11-én Skócia lakossága népszavazáson igent mondott a brit munkáspárti kormány ajánlatára, hogy a történelmi tartomány, a 17. századig önálló királyság, válasszon saját parlamentet, s így a jövőben ne Londonból kormányozzák, hanem Edinburghból. Egy héttel később hasonló döntést hoztak Wales lakói, az ő parlamentjük Cardiff városában fog ülni. Nagy-Britannia és a számunkra elsősorban költőink jóvoltából ismert és rokonszenves két tartománya, Burns és a bárdok népe tehát csatlakozik az európai országok bővülő köréhez, ahol a központi országgyűlés és kormány mellett komoly hatáskörrel rendelkező tartományi parlamentek biztosítják a demokrácia jól érzékelhető helyi gyakorlását, azt, hogy a nagyobb történelmi és földrajzi régiók sajátos érdekeit a polgárokhoz közel álló politikusok és hatóságok képviseljék, ügyeiket helyben intézzék.

Annak ellenére, hogy a két népszavazáson a részvételi arány meglehetősen alacsony volt (épp hogy meghaladta Skóciában a 60, Walesben pedig az 50 %-ot), és míg a skótok esetében a 74 %-os igen meggyőző többséget jelentett, a welszieknel csak 6721 szavazat, azaz 0,6 % döntött az önálló tartományi gyűlés létrehozása mellett, az errol a kérdésről 1979-ben egyszer már megrendezett népszavazáson mindkét tartományban jóval alacsonyabb volt mind a részvétel, mind az "igen" szavazatok aránya. A tendencia tehát félreérthetetlenül azt mutatja, hogy noha a felületes szemlélo számára az Európai Unióban csökkeni látszik a nemzeti érzés, a kisebb népek önazonosságának a tudata, a valóságban ennek az ellenkezője tapasztalható. Az Európai Unió már sok évvel ezelőtt rájött, hogy a jövőt nem a centralizált és bürokratikus, a nemzet sajátosságokat lenéző kormányzás jelenti, hanem a minden szinten érvényesülő helyi demokrácia. Tolunk nyugatra mára alapelvvé vált az ún. "szubszidiaritás," vagyis az, hogy minden döntést a lehető legalacsonyabb szinten, a polgárokhoz közel kell meghozni, a befizetett adókat érzékelhető módon a polgárok javára, az ő döntéseik alapján kell felhasználni, hogy a falvak, városok és tartományok saját ügyeiket az általuk választott képviselők és hatóságok útján tudják közmegegyezésre intézni.

Az új Labour-kormány programjában elkelo helyen szerepelt az angolul "devolution"-nak nevezett alkotmányos változás, a központi hatalom lebontása, a belső önrendelkezés, számos kormányzati hatáskör átruházása az újonnan létrehozandó (illetve feltámasztandó) skót, illetve welszi parlamentre. A korábbi konzervatív kormányzat ellenezte e terveket, mert attól tartott, hogy ezzel megindulhat az Egyesült Királyság szétesése, de a munkáspárti politikusok, az elemzők és az érdekelt lakosság többsége pont az ellenkezőjét állítja. A tekintélyes hetilap, az Economist megfogalmazása szerint a nagyobb tartományi önállóság, a Home Rule (önálló, "hazai" kormányzat) "nem fenyegetést jelent az Unió [az Egyesült Királyság] számára, hanem biztosítja annak jövőjét." A népszavazási kampány és az eredményt üdvözlo nyilatkozatok ezt a felfogást alátámasztják, a skót és welszi lakosság döntő többségében fel sem merül a független államiság gondolata, csupán maguk akarnak rendelkezni adójuk felhasználásáról és a mindennapi életüket meghatározó ügyekben a döntést nem a távoli főváros minisztériumaira, hanem saját helyi képviselőikre akarják bízni.

Skóciában a most jóváhagyott változások nélkül is számos jele volt a történelmi tartomány különállásának. A történelemben kialakult határvonalat nemcsak a térkép rögzíti, de táblák is jelzik. A lakosság jelentős részének erős skót öntudata van, de ez nem kötődik a nagyon keves ember által beszélt osi kelta (gaelic) nyelvhez, hanem a területhez. A Skót Nemzeti Bank által kibocsátott, de az angol fonttal egyenlo értékű skót fontnál fontosabb az önálló, saját irányítás alatt álló és saját tanterveket alkalmazó skót oktatási rendszer. Ennél is kézzelfoghatóbb, hogy a közpénzekből, az adókból és az állami jövedelmekből Skócia lakói évente 14 milliárd font összeget kapnak vissza, ez egy fore vetítve 1/5-del több, mint az egyesült királyságbeli átlag. A július 24-én eloterjesztett és most a nép által megszavazott javaslat szerint a 129 fős edinburghi parlament maga fog dönteni az említett 14 milliárd elköltéséről. Ugyancsak hatáskörébe fog tartozni a csak Skóciára érvényes törvények meghozatala, továbbá a helyi önkormányzat és közigazgatás, a rendőrség és az igazságszolgáltatás, a közúti közlekedés, az egészségügy, a kultúra és természetesen az oktatás. A központi hatalom

jogköre marad az alkotmány, a honvédelem, a külpolitika, az adórendszer, a társadalombiztosítás és a gazdaság irányítása. Korlátozott mértékben meg is adóztathatja Skócia lakóit. Egészében véve az országrész önállósága nagyjából akkora lesz, mint Bajorországa a Német Szövetségi Köztársaságon belül. A skót miniszterek az országukat érintő ügyekben az Európai Uniónál is önállóan járhatnak majd el.

A 60 képviselőre tervezett welszi parlament hatásköre jóval szerényebb lenne. Nem hozhat törvényeket és nem szabhat ki adókat, csak ezek alkalmazása, végrehajtása fog rá hárulni. Mindenesetre több lesz, mint szép beszédek elmondására alkalmas fórum, ellenőrizni fogja a tartománynak járó közpénzek - jelenleg hét milliárd font - elköltségét.

Jelentős újdonság lesz, hogy a tartományi képviselők egy harmadát (Walesben felét) a nálunk is alkalmazott területi listás, arányos rendszer szerint fogják megválasztani, míg a többit a szigetországban hagyományos módon, az egyéni választókerületekben a legtöbb szavazatot szerző jelöltek fogják kitenni. Nyilvánvaló, hogy ez a módszer egy esetleges országos választójogi reform próbája is lesz és a pártok közötti nagyobb egyetértés felé fogja terelni a politikai életet.

Egyesek szerint mindez azt is jelenti, hogy fölmerül "az angol kérdés", vagyis az, hogy jelenleg a 72 skóciai és 38 welszi képviselő részt vesz a westminsteri parlament munkájában és így beleszól Anglia ügyeibe is, tehát lassan csak Angliának nem lesz önállósága.

A látványos külsőségek mellett a két országrész lehetőséget kap arra is, hogy bizonyítsa, önálló gazdaságpolitikával - Írországhoz hasonlóan - jobb gazdasági teljesítményt tud nyújtani és így a ma még elmaradottnak számító területeken gyorsabban növelheti az életszínvonalat.

A korlátozott önállóság, a belső önrendelkezés elonyeit a jelenlegi európai példák igazolják. Nyugat-Európában a II. világháború óta a legtöbb ország rátért a decentralizáció, a hatalom vertikális megosztása, alsóbb szintekre vitele útjára. E folyamat vitathatatlanul jelentős politikai és gazdasági elonyökkel járt: csökkentek a regionális - részben etnikai és történelmi - feszültségek és a belső önállóság birtokában sok korábban hátrányos helyzetű térség gazdaságilag fellendült. Belgium flamand területei jelentik az egyik leglátványosabb, noha kevésbé ismert példát, de számos más terület helyzetének alakulása is elgondolkodtató. 1945 óta Németországban széleskörű jogokkal, önálló parlamenttel és kormánnyal rendelkeznek a tartományok (Länder), ez is hozzájárult a Szövetségi Köztársaság gazdasági és politikai sikereihez. Franco diktatúrája idején a spanyolországi katalánok és a baszkok még nyelvüket sem használhatták, ezért a kormányzat esküdt ellenfelei voltak, de a hetvenes években elnyert tartományi önállóság jórészt megszüntette a régi ellentéteket, és az állami egységét megörzö Hispánia addig elmaradott tartományaiban is páratlan fellendülés bontakozott ki. Az 1980-as években a két évszázad óta a központosítás fellegvárának számító Franciaország is decentralizálta közigazgatását, s ez is egyre jobban beválik. Megállapítható, hogy Európa nyugati felében a különféle szintű önkormányzatok jellemzővé váltak, ezért joggal beszélhetünk a régiók és autonómiák Európájáról.

Mi, magyarok, 1918 előtt azt hittük, hogy az egyéni jogegyenlőség és a gazdasági növekedés elegendő egy többnemzetiségű ország egységének megtartásához. A Szovjetunió, Jugoszlávia és Csehszlovákia szétesése azt bizonyítja, hogy az erószak és a tartós agyomosás sem tudja meggátolni a nemzetek önállósági vágyainak érvényesülését. A nemzeti kisebbségek és a kisebb népcsoportok, történelmi tartományok helyzetének rendezését, jövőjük biztosítását azonban Nyugat-Európában nem a különválás, hanem a széleskörű jogok, az autonómia hozta meg. Ezt mi tudjuk és ezért is hangsúlyozzuk, hogy a helyi érdekek elismerése, a nemzeti vagy történelmi közösségek jogainak, önkormányzatának biztosítása növeli a polgárok érdekelttségét, felelősségérzetét, sok jó helyi kezdeményezéshez vezet, megelégedetté teszi az érintetteket, ezáltal erősíti az adott államot, csökkenti a belső feszültségeket és érdekellentéteket.

Európa keleti felén ma nem sokan lelkesednek a regionalizmus és a tartományi önállóság nyugati példájának követéséért. Ijesztő ellenérvnek hozzák föl az egykori Jugoszlávia sorsát. Megállapítható azonban, hogy Európában a XX. században az államok fölbomlásának fő oka mindig a központi hatalom merevsége, a domináns etnikai csoport szukkeblusége, a helyi érdekek és igények figyelmen kívül hagyása volt. Ezt igazolja Ausztria-Magyarország és a Török Birodalom szétesése, most pedig a szovjet, jugoszláv és csehszlovák szövetségi állam gyors felbomlása. Az elégtelen, vagy késői engedmények már nem tudták helyreállítani az egyszer elvesztett bizalmat. Közép- és Kelet-Európa mai országai általában attól félnek, hogy a decentralizáció a felbomlás, vagy a továbbosztódás veszélyét hozná közel. Ez azonban már azért sem valószínű, mert a kevert, illetve kevertté tett etnikai összetétel, a kisebbségek által lakott maradék tömbök csekély területe és népessége, és persze a politikai közhangulat nem teszi valószínűvé a további bomlást, a dezintegrációt. Viszont a nyugat-európai kedvező tapasztalatok komoly érvet kellene hogy jelentsenek a földrajzi decentralizáció és -

ahol indokolt - az etnikai vagy területi alapú autonómiák bevezetése mellett. A közelmúlt történései igazolják a neves történetfilozófus, Arnold Toynbee még 1915-ben, századunk szörnyű háborúi és etnikai tisztogatásai előtt leírt megállapítását: "A primitív népek kiirtják kisebbségeiket, a kultúrált népek gyűjtik a kisebbségek elégedettségének jeleit." Mára eldolt, hogy az Egyesült Királyság a Toynbee által javasolt úton halad. Reméljük, hogy a történetfilozófus bölcs tanácsát az egykori kommunista világ mai politikusai is megfogadják.

írta Jeszenszky Géza
Magyarország USA-beli nagykövete